

By-punkter

På rundtur i Neumünster

Stadt
Neumünster

www.neumuenster.de

hamburg metropolitan region

By-punkter

På rundtur i Neumünster

Guiderne

Heide Winkler, Susanne Mohr, Rita Peglow, Urte Grode, Ilona Bode, Ann-Cathrin Necker-Püschel, Horst Budelmann

By-punkter i Neumünster inviterer dig på byvandring gennem bykernen. Fra punkt til punkt fører vejen forbi betydningsfulde bygningsværker, historiske steder, gader og torve.

40 interessante lokaliteter præsenteres for dig.

Et kort over rundturen kan du finde midterst i denne brochure. Det ledsager dig på din opdagelsestur gennem vores by.

Informationstavlerne på de enkelte bygninger giver oplysninger om de enkelte by-punkter.

Du kan også vælge at få en uddannet byguide med på din rundtur gennem byen.

Guidede byture fra januar til december

1. lørdag i hver måned kl. 10:00

Mødested

Turistinformation, Großflecken 34a (Pavillon)

Pris

3,- EUR/person, børn under 12 år gratis

Billetter

Turistinformation i Designer Outlet, Oderstraße 10

Turistinformation, Großflecken 34a (Pavillon)

Specielle ture

Efter ønske tilbyder vi specielle ture for børn, temature og ture på engelsk eller på dansk.

Tilmelding i Turistinformationen, telefon 04321/43280, eller hos Urte Grode (Koordinator for guiderne), telefon 04321/51331.

40 By-punkter i Neumünster

Nr.	objekt	side
01	Großflecken	6
02	Pavillioner	7
03	Lütjenstraße	8
04	Mühlenbrücke	8
05	Dam	9
06	Bastion	9
07	Gänsemarkt	10
08	Straße am Teich	10
09	Pissoir og jernbanebro	11
10	Kirke St. Maria-St. Vicelin	11
11	Klæde- og teknikmuseum	12
12	Medborgerhus	13
13	Kleinflecken	14
14	Huset Westphalen	14
15	Vicelinkirke	15
16	Mødehuset	16
17	Simons'ske Villa og Park	16
18	Papirfabrik	16
19	Hinselmannhuset	17
20	Café Oldehus	17
Oversigtskort		18
21	Caspar-von-Saldern-Hus	20
22	Haartallee	21
23	VR Bank Neumünster	21
24	Det gamle rådhus	22
25	Fürstthof	23
26	Bryggeri	23
27	Villa Wachholtz og Gerisch-skulpturenpark	24
28	Marienstraße	25
29	Klaus-Groth-Skole	25
30	Theodor-Litt-Skole	26
31	Den „gamle“ lokale sygesikring	26
32	Ansgarkirke	27
33	Sparekasse sydholsten	28
34	Kuhberg	29
35	Kieler Brücke	29
36	Klosterøen	30
37	Villa Köster	31
38	Rencks park	32
39	Holstenstraße	32
40	Det gamle posthus	33
	aftryk	33

”Großflecken” er altid blevet betegnet som Neumünsters ”mave”. Torvet var stedet hvor handel og trafik foregik, karrusellerne kørte rundt og der blev lavet politik i værtshusene med opstaldning. Det har i tidens løb gennemgået mange forandringer.

Tidstavle over begivenhederne:

- 1332 forlader augustiner munkene efter sigende klostret ved „Lütten Bleek“ (Kleinflecken lille flække), fordi den driftige „Grote Bleek“ (Großflecken store flække) og de mange gen nemrejsende forstyrrer deres ro.
- 1764 ”Flecken (flækken) Neumünster” får det „Kayserliche Markt privileg“ (kajserlige markedsprivilegium) af Paul Petrowitz, russisk kronprins, hertug af Slesvig og Holsten.
- 1769 kaster man på foranledning af amtmand Baron von Marde feltt et stort vandhul til, for at plante lindetræer.
- 1780 den 11. august lægger en storbrand 46 Stråtækte huse og 39 sidebygninger i aske.
- 1813 bivuakerer kosakker under lindetræerne.
- 1832 afsluttes den opsigtsvækkende bygning af kunstvejen fra Altona til Kiel. Som vejfyld brugte man på strækningen ved Großflecken efter sigende murbrokker fra Bartholomäuskirken ved Kleinflecken, der lige var blevet revet ned.
- 1846 den 20. juli blev der ved et folkemøde på markedspladsen læst højt op af et ”åbent brev” mod den danske konge Christian VIII.
- 1848 den 24. marts nåede revolutionen til Neumünster. På Großflecken kom det til uroligheder og optøjer.
- 1888 brænder den Ahlbeckske klædefabrik på Großflecken 54. 12 personer bliver dræbt og 9 hårdt sårede.
- 1923 i inflationstiden kommer det til uroligheder på Großflecken.
- 1925 tiltrækker byens 800 års jubilæum 25.000 besøgende.

- 1929 den 1. August macherer et optog af demonstrerende land mænd fra hele landet fra Tonhalle (koncerthus) til Viehhalle (kvæghal) i Rendsburger Straße. Hans Fallada, lokaljournalist hos ”General-Anzeiger” (Wachholtz Verlag), finder her stoffet til sin neumünsteranske roman „Bauern, Bonzen und Bomben” [oversat til ”Urolighederne i Altholm” i 1941, direkte oversat: Bønder, pampere og bomber]].
- 1945 bliver midtbyen hårdt ramt af bomber. Englænderne besættter torvet Her hvor markedslivet pulserede gennem århundreder, blomstrer nu det sorte marked. Torvedagen genåbnes i
- 1947 på ”Kleinflecken” (lille flække).
- 1960 Huller i husrækkerne fyldes med betonbygninger. Alt hvad der ikke passer ind i det moderne bybillede rives ned i løbet af det næste årti. Trafikken slæber sig ad Europavej 3 gennem midtbyen. På Großflecken anlægges en stor parkeringsplads. I marts måned fældes de gamle lindetræer én for én.

- 1968 indvies en fodgængertunnel som fører fra Großflecken øst side til dens vestside. Den tilkastes igen under den senere ombygning af Großflecken.
- 1972 sørger indvielsen af motorvejen omkring Neumünster for aflastning af den indre by.
- 1983 foreligger en trafikplan med en omfattende nedsættelse af trafikken som mål.
- 1984 vinder det hamburgiske arkitektfirma Rogalla konkurrencen om udformningen af Großflecken.
- 1988 den 2. marts tages den første spadestik til dette projekt.
- 1991 indvies den nye Großflecken i anledning af ”Holstenköste” (årligt byfest).
- 1996 indføres torvedag hver lørdag fra kl. 8-14.
- 2010 vender torvedagen tilbage til Großflecken på alle markedsdage.

02 Pavillioner

Efter omdannelsen af Großflecken sidst i 1980'erne blev der bygget tre pavilloner overfor Lütjenstraße. De opstod efter udkast af arkitekterne Dieter Rogalla + Michael Kitzmann fra Hamborg og repræsenterer konstruktivismen i slutningen af det 20. århundrede. Sammen med den nye lindeallé understreger de pladsens virkning.

Hans Fallada som skrev Neumünster-Romanen „Bauern, Bonzen und Bomben“ (oversat til "Urolighederne i Altholm" i 1941, direkte oversat: Bønder, pampere og bomber) forevige i dette værk (1931) nogle af

byens agtede borgere under et drikkelag. Det sørgede for en del forvirring i Neumünster, fordi man hurtigt fandt frem til romanfigurernes identitet og en navneliste blev i smug sendt fra hus til hus.

I anledning af Stadtwerke Neumünster's [byens kommunale værker] 100 års jubilæum (1999) afsløres Skulpturen „Turbo“ af billedhugger Günter Wiese fra Kiel. Skulpturen symboliserer en Turbine.

03 Lütjenstraße

„Lütje Straat“ (lille gade) har altid forbundet den verdslige del af Neumünsters "Flecken" med dens kirkelige del. Overfor indgangen til det der i dag er "Mühlenplatz" (mølleplads) stod der indtil slutningen af det 18. århundred en gabestok lige foran det daværende sprøjtehus. I gabestokken kom de borgere som havde begået mindre forseelser. I 1757 havde Margarethe Bluncken fra "Mühlenhof" (møllegården f.eks. røget pipe fordi hun havde tandpine, mens hun sad "under alskens let antændeligt tøj". Det var strengt forbudt i Neumünster på grund af byens stråttækte huse. Som straf og under medborgernes latter sad

hun i gabestokken med Piben om halsen i en time. Sprøjtehuset lige ved siden af dammen var udstyret med tre brandsprøjter. Hver husejer ejede i den tid brandudstyr, håndsprøjter, lederspande, en stige og en ildrager. Siden 1973 er den travle Lütjenstraße en populær gågade i Neumünster.

04 Mühlenbrücke

Kun navnet minder om den kornmølle der stod her indtil 1981. Munke havde stemmet floden op, for at udnytte Svale-flodens vandkraft. Dammen hed Mühlenteich [mølle-dam] op til 1899, hvor byen Neumünster købte hele mølledammen for 160.000 mark. Den Todeske Mølle blev 1983 flyttet til udkanten af byen og området i Lütjenstraße blev nybebygget. Restauranten „Zur Mühle“ (ved møllen) forblev på sit gamle sted. Det har literarisk betydning for Neumünster.

05 Dam

Dammen nævnes første gang i et dokument i år 1502, selvom der er meget som tyder på, at den allerede eksisterede i det 13. århundred. Dammen har altid været byens midtpunkt. Svale-floden betød tilgang til vand for klædemager-værkstederne og senere for industrianlægge- ne i Neumünster. Garverier, klædefabrikker og bryggerier udnyttede floden og afledte spildevand i dens løb. Den changede i alle farver. Fordi bundfældige stoffer tit aflejrede sig i dammen, var man fra tid til anden nød til at opmudre den.

06 Bastion

Allerede i 1952 blev udvidelsen af Kieler Brücke (kieler broen) indviet af overborgmester Walther Lehmkühl. Udvidelsen blev nødvendig da trafikken voksede eksplosivt i efterkrigstiden. Lastvogne og personbiler slæbte sig ad Europavej 3 gennem midtbyen. Bygningen af omfartsvejen og motorvej

A 7 medførte omgående en mindsket trafikintensitet. På bekostning af dammen blev „Kieler Brücke“ udvidet yderligere med en bastion i 1990'erne. Fra dette punkt har man udsigt over dammen, som man siden 1964 kan gå rundt om. Neumünsteranerne har advokaten Karl Barlach at takke for denne vej langs vandet. Han overlod efter anden verdenskrig sin dejligt beliggende ruigrund til byen Neumünster.

07 Gänsemarkt

Gänsemarkt blev ombygget flere gange i løbet af de sidste århundreder. Forskellige mindesmærker blev rejst og forsvandt igen, alt efter den herskende politiske retning. Siden 1893 satte forlagshuset af „Holsteinischer Courier“ (lokal avis) sit præg på

pladsen. Det medførte at Gänsemarkt blev til et midtpunkt for byens kommunikation. Den første markante forlagsbygning fra „Gründerzeit“ blev ødelagt af bomber i April 1945. Da avisen i 1949 fik lov til at udkomme igen efter anden verdenskrig, indviedes der i 1954 et femtagers forlagshus på samme sted som det gamle. Det blev ombygget flere gange og fik til sidst en ny betydning gennem indrettelsen af en indkøbspassage. I 2014 blev hele denne bygningskompleks revet ned. I 1922 blev Commerzbankens hus bygget under ledelse af arkitekten Leo Stapf (1889-1954) fra Kiel. Det erstattede en byplanmæssigt betydningsløs forgængerbygning. Stilmæssigt haltede Commerzbankhuset bagefter i forhold til den arkitektoniske udvikling, men var af høj kunstnerisk kvalitet. Den første renovering efter anden verdenskrig skæmmede bygningen voldsomt. Efter at det blev renoveret igen i 1996, har det genvundet sin gamle kunstneriske kvalitet.

08 Straße am Teich

Lige så gammel som dammen er også den gade som fører forbi denne. I det 19. århundrede hørte man hus om hus vævestolene gå i Klædemagernes værksteder. Gangbroer ved dammen muliggjorde det at vaske ulden og skylle farverne ud. Det formodes, at der allerede efter dammens udgravning i 1502 blev bygget et stemmeværk i området hvor Wasbeker broen befinder sig i dag. Som højvandssikring havde det været nødvendigt at anlægge en aflastningskanal, som består

den dag i dag under navnet Schleusau (sluse-å). For fiskenes og andre smådyrs livsnøvendige vandring havde stemmeværket i århundreder været en forhindring. Nu er overlevelsen af f.eks. havørred og havlampret sikret ved bygningen af en fisketrappe.

09 Pissoir og jernbanebro

I 1904 lagdes Jernbaneskinneerne i Neumünster endeligt „en etage højere op“. Her ved Linienstraße havde bommenes op og ned betydet en voldsom indskrænkning for fodgængere, cyklister og vogntrafikken. Nu kunne byen Neumünster udfolde sig uden indskrænkninger.

Pissoiret er et levn fra det 19. århundrede. Disse offentlige nødtørtsanstalter for mænd opstod i „Gründerzeit“ på de steder, hvor man måtte regne med større folkemængder. Her på stedet var dens oprettelse forbundet med nybygningen af den katolske kirke St. Maria-St. Vicelin. Dette klenodie er en tidlig stålkonstruktion som blev udsmykket med smedejernsornamenter. Det er stadigvæk funktionsdygtig.

10 Kirke St. Maria-St. Vicelin

I 1893, en uge efter påske, blev den katolske kirke St. Maria- St. Vicelin indviet i Neumünster. 300 år efter reformationen havde man igen en katolsk præst i byen. Det var blevet nødvendigt, da menigheden i Diasporaen var vokset voldsomt. Da den store væverstrejke udbrød i 1888, sendte herværende fabrikanter agenter til Eichsfeld-regionen

og til Schlesien, for at hyre arbejdskraft. På den måde steg antallet på katolikker markant indenfor et halvt år fra 372 til 800. Fabrikant Sager kunne se nødvendigheden i at tilbyde de katolske tilflyttere en kirke og en skole og stillede byggegrunden til en ny kirke til rådighed. Stiften i Osnabrück understøttede projektet økonomisk og sørgede for interiøret. Således er relieffet over indgangsportalen lavet i sandsten fra Baumberge i nærheden af Münster. Kirken blev bygget af arkitekt Emil Brettschneider, Altona, efter et udkast af bygmester Alexander Behnes (1843-1924), Osnabrück, i neoromantisk stil. Den blev skånet for krigens ødelæggelser og blev

for første gang omfattende renoveret i 1965. I anledning af 100 års jubilæet blev den restaureret, og både kommunen og byens borgere hjalp til med rundhåndede donationer.

www.st-vicelin.de

11 Klæde- og teknikmuseum

Den store „vitrine“ på Kleinflecken blev bygget i årene 2005 til 2007 efter udkast af arkitektvirksomheden Wuttke + Kekeritz i Neumünster. Den er direkte forbundet med medborgerhuset. Via en galleri kommer man ind i museet. På 2000 kvadratmeter udstillingsflade vises imponerende maskiner, som medlemmerne af støtteforeningen „Museum Tuch + Technik e.V.“ har samlet på gennem årtier og som vedligeholdes omhyggeligt. Andre genstande fortæller om byens historie og viser hvordan folk levede her på stedet. Museets gæster kan opleve en rejse gennem 2000 års historie og opdage gamle rokke, såvel som vævestole og industrimaskiner. Mange redskaber, som f.eks. Spolemaskinen og de industrielle vævestole er funktionsdygtige og bliver regelmæssigt fremvist i aktion. Museet byder på flere interaktive

stationer: fra vægtvævestolen, som begribeliggør de tidligste væveteknikker, til tekstillaboratoriet, hvor man kan undersøge fibre under mikroskopet. På mediestationer vises historiske undervisningsfilm og interviews med tidsvidner som tekstilarbejdere og klædefabrikanter.

Åbningstider:

ti.-fr. kl. 9:00 - 17:00, lø. og sø. kl. 10:00 - 17:00,

om søndagen offentlig rundvisning kl. 14:00

www.tuch-und-technik.de

12 Medborgerhus

Efter at have diskuteret det frem og tilbage i årtier besluttede rådsforsamlingen den 4. maj 1983 at bygge et medborgerhus på Kleinflecken efter udkast af de københavnske arkitekter Prof. Holscher, Axelsson & Rasmussen. Her, hvor anden verdenskrig havde efterladt et ruinlandskab, opstod der en repræsentativ bygning. Den blev indviet i februar 1986.

En teatersal, mødelokaler og udstillingsrum såvel som en restaurant står siden da til rådighed for befolkningen til alle slags arrangementer. Indgangsområdet forbinder medborgerhuset via en opgang med klædemuseet „Museum Tuch + Technik“.

13 Kleinflecken

Oprindeligt havde den det nedertyske navn „Lütten Bleek“. Bleek er et udtryk for „et stykke land“, Flecken betyder lille landsby. Gårdmændene, kådnerne og husmændene, som boede i de små huse rundt om pladsen, dyrkede en mager og sandet jord. Tilsvarende ringe var afgrøden.

I 1860 besluttede nogle fremsynede borgere, som havde sammensluttet sig i en forskønnelsesforening, at nyanlægge Kleinflecken. Dammen blev udgravet, og materialet blev læstet på pladsen. Det blev grundlaget for beplantningen. Træ- og stengrupper blev anlagt, blomsterbede og græsplæner pyntede på anlægget. Krigs- og efterkrigstiden forandrede dette idyl med et slag. Fra den ene dag til den anden lå husene og pladsen i ruiner. Efter anden verdenskrig blev torvedagen om tirsdagen og fredagen flyttet til Kleinflecken. På de øvrige dage var den parkeringsplads.

I 2008 deltog borgerne i planerne om omdannelse af pladsen. I dag er den brede, begrønnede plads et mødested og præsenterer sig som indbydende entré til medborgerhuset og museet. Den rummer fleksibilitet og rekreative muligheder og tager som bykvarter hensyn til alle borgere idet den er handicapvenlig. Og den kan stadigvæk rumme specielle torvedage. De egentlige torvedage flyttede efter 60 år tilbage til Großflecken.

14 Huset Westphalen

Det fredede bindingsværkshus fra det 18. århundrede er et af byens ældste huse. Rige stukaturer pryder rokokosalen i øvre etage. I 2004 blev det restaureret af de nye ejere og bruges som forretningsbygning. I 1865 grundlagde Luise og Laura

Kellermann en privatskole for „Höhere Töchter“ (et pigegymnasium) i Westphalenhuset og underviste i nye sprog. Efter at flere privatskoler sluttede sig sammen i 1888 ansås begyndelserne i dette hus som „grundstenen“ til „Oberlyzeum“ [pigegymnasium] Klaus-Groth-Schule

15 Vicelin-Kirke

Nordens første apostel Ansgar skal i årene 814 til 840 allerede have bygget en trækirke på den grund hvor Vicelin-kirken står i dag. I 1127 besøgte ærkebiskop Adalbero af Bremen domkirken i Meldorf med hans følge. Det lykkedes en delegation fra midtholsten, fra det såkaldte Gau Faldera, at vinde præsten Vicelin som missionær for deres egn. I 1136 opførte Vicelin en kirke, der hvor svale-floden slår et sving ved Kleinflecken, den hed Bartholomäuskirche. Den imponerende bygning blev byens navngiver: Novum monasterium. Samtidig opstod en augustinerorden med ni ordensbrødre. Både kirke og kloster blev overfaldet flere gange og delvis ødelagt, men blev genopbygget. Fra Neumünster grundlagde Vicelin også kirker og menigheder i Bosau, Bad Segeberg og Oldenburg. 1154 døde han i Neumünster af et slagtilfælde. Hans jordiske rester blev begravet i kirken og overført til Bordesholm efter klostrets forflyttelse hertil. De har været forsvundet i århundreder.

I knap 700 år blev menneskerne i sognet Neumünster døbt i Bartholomäuskirken og efter deres død begravet på kirkegården omkring kirken. Imidlertid var kirken næsten faldefærdig, ramt af lyn adskillige gange, og da kirkeklokken i 1762 styrtede ned i bygningen, overvejede man for alvor at rive kirken ned. Kleinflecken forvandlede til en stor byggeplads. Den nye protestantiske kirke blev opført 1829 til 1834 i streng klassicistisk stil efter udkast af den københavnske landbygmester Christian Frederik Hansen og anses som Neumünsters mest betydningsfulde bygningsværk og vartegn.

Kirkens åbningstider: ti. til fr. kl. 13:00 til 17:00, lø. kl. 10:00 til 15:00

Huset er den sidste eksisterende bygning af die såkaldte „privilegerede huse“, som stod i denne gade. De andre var f.eks. skolen, præsteboligen og organisthuset. Huset „Hinter der Kirche 10“ blev bygget i 1791 og var provstesæde i Neumünster fra 1879 til 1933. Det blev renoveret i 1980 og udvidet med

en tilbygning. I dag er det mødehus for Vicelinkirkens menighed. Flere selskabslokaler og en have står til rådighed for forskellige arrangementer.

Familien Simons' park var allerede anlagt, da man i 1900 under ledelse af arkitekt Schlichting byggede den Simonske Villa på en lille forhøjning i Gartenallee 14. I fabriksbygningen, som lå bag villaen, blev der gennem årtier fremstillet klæder, som gjorde navnet Simons kendt i Europa. Efter tekstilindustriens

nedgang i Neumünster blev fabriks- og kontorbygningerne revet ned, og der opførtes eftertragtede bylejligheder på området. Den simonske villa blev restaureret og er i dag en klinik for mund- kæbe- og ansigtskirurgi.

Buntpapierfabrik Gottfried Möller Söhne startede sin drift i 1849. Her farvede man i mere end 70 år tilkøbt papir med anilinfarver. Papir med specielle effekter produceredes ved tilsætning af fibre og træmel eller ved at man sprøjtede farvestofopløsninger på det fugtige papir. I slutningen af

1920'erne ophørte driften og bygningen blev udlejet og brugt som lagerrum. Wahle GmbH, biavls-udstyr, gav huset dets navn i efterkrigs-

tiden: „Wahlesche Fabrik“. Forsøget at indrette et tekstilmuseum i dets lokaler mislykkedes i 1980'erne. Forlæggeren Uli Wachholtz købte ejendommen tilbage, som havde tilhørt hans slægt under navnet Möller. I tæt samarbejde med Landesdenkmalamt (kulturstyrelsen) og arkitekten Lorenz Langer fra Braunschweig blev der udviklet en ny plan for husets brug og udformning. I dag er fabriksbygningen et moderne servicecenter med et bistro.

Indtil år 1982 satte det typiske neumünsteranske bindingsværkshus sit præg på bybilledet ved Großflecken 58. Så blev det revet ned i forbindelse med byggeriet på Volksbank og genopbygget på Waschpohl. Det nævnes først gang i 1788 i kong Valdemars jordebog. I 1896 blev det udbygget og udvidet

med en tilbygning. Ejeren Detlev Hinrich Hinselmann drev til den tid et brænderi og et bryggeri til fremstilling af Braunbier [mørk brun øl] i huset og samtidig også et værtshus med opstaldning. I 1901 begyndte man at omdanne huset efter udkast af arkitekten Hans Roß. Jugendstil-elementerne på facaden og husets indre arkitektur, som trapper, døre, loftet og pejsten bevaredes ved genopbygningen på Waschpohl.

Det typiske neumünsteranske bindingsværkshus blev bygget på Großflecken 66 i 1781. Bygningen blev opført et år efter den store brand i 1780, som næsten tilintetgjorde Großflecken. Bjælker og sten fra denne katastrofes ruiner tjente som byggemateriale til huset.

I 1851 blev det udvidet med en lade. Det blev udbygget til et gæstgiveri med veranda og opstaldning. I 1900 åbnede et bageri i huset og efter at bagermester Heinrich Oldehus faldt på den sidste dag af 1. verdenskrig, åbnede hans enke et Café. Huset er stadigvæk familieejet.

Oversigtskort over alle 40 by-punkter.

Den stiplede linie er et rute-forslag.

Hvis du følger denne rute kommer du forbi alle by-punkter.

Rundturen varer ca. 2 time.

21 Caspar-von-Saldern-Hus

Det senbarokke Caspar-von-Saldern-Hus blev bygget mellem 1744 og 1746 til, og muligvis også efter udkast af, amtmanden von Saldern. Ansvarlig for gennemførelsen af byggearbejderne var tømmermester Runge. Byggeherren Caspar von Saldern opførte et stue- og amtshus, som havde avlsbygninger mod gaden Haart og en storslået træbeplantning, som grænsede mod Altonaer Straße på den anden side. De repræsentative rum var elegante og stilfuldt indrettede. Caspar-von-saldern-husets støtteforening understøtter byen siden 2004 og restaurerer bygningen og parken med dens historiske lindeallé. Desværre blev Caspar von Saldern nød til at forlade Neumünster i 1749, fordi han egenmægtigt havde grundlagt et skyttelav. Storfyrste Peter, den senere zar Peter III. af Rusland, anså denne handling som en eklatant overskridelse af hans beføjelser og suspendede ham. Men kun få år senere begyndte hans politiske opstigning og han gjorde karriere ved det russiske hof. Det var Saldern der som holstensk-russisk diplomat forhandlede mageskiftetraktaten fra 1773 sammen med den danske udenrigsminister Johann Hartwig Ernst Graf von Bernsdorff og den russiske kejserinde Katharina II. og dermed sikrede freden i Østersøområdet i årtier. Efter amtets ophør (1867) tjente bygningen som amtsret, som sparekasse, borgmesterbolig og hjemstavnsmuseum og under anden verdenskrig som NSDAP's kredsledelse. I 1945

beslaglagde den engelske besætningsmagt huset, omdannede det til officersmesse og udvidede det i 1947 med to sidefløje. Da englænderne forlod Neumünster blev huset til vandrehjem, restaureret i 1983 og siden brugt som folkehøjskole. Efter 2006 kunne det fredede Caspar-von-Saldern-Haus genåbnes og i 2007 flyttede Musikschule Neumünster (musikskole Neumünster) hertil. I huset afholdes koncerter, oplæsninger og udstillinger. Det kan lejes til alle slags fester og have salen, som officielt „vielsesrum“, kan danne en festlig ramme om borgerlige bryllupper.

www.caspar-von-saldern.de

22 Haartallee

Alléen ligger bag gaden Haart, som er byens ældste gade, og blev ved hjælp af offentlige midler omdannet i 1989 i et samarbejde mellem byplanlæggere og arkitekter. Hus nr. 6, som er et restaureret hus bygget i Jugendstil, blev opført 1904 af arkitekt Schlichting til malermester Reimers. Den høje kunstneriske kvalitet i gruppen af bygninger i denne gade tiltager til den kulminerer i det dekonstruktivistiske hus nr. 16, som blev bygget i 1998 efter tegninger af arkitekt Sönke Blau fra Flensburg.

23 VR Bank Neumünster

Den blev grundlagt i 1903 af 44 borgere som „Gewerbebank eGmbH“ og skiftede flere gange beliggenhed. I 1985 blev den nye bank-bygning opført på Großfleck, men man formåede at bevare facaden af den gamle „Kaiserhof“. Denne bygning blev bygget i 1889 og tjente som byteater og senere som hotel. I 1898 blev „Sparkassen- und Giroverband S.-H.“ grundlagt her. Volksbank fusionerede i 1999 med Segeberger Volksbank. I 2011 blev nabohuset på Großfleck 62/64 revet ned, men dens historiske facade blev bevaret og møjsommeligt restaureret. Den bagved liggende bank-bygning blev fuldstændig nyopbygget. Det forhenværende murstens dobbelthus var i 1894 blevet opført i glaserede teglsten og friser.

Den 2. oktober 1900 blev rådhuset indviet. Industribyen Neumünster oplevede en økonomisk blomstringstid i slutningen af det 19. århundrede. Nu skulle denne nybygning efter arkitekt Magnus Schlichtings tegninger sætte kronen på værket. Han valgte helt bevidst nygotik som bygningsstil. Glasmalerierne og stiftmosaikkerne, som gennembrydes af lyset, skulle virke som modspil til bygningens tunge karakter. Rådhusets beliggenhed i udkanten af Großflecken voldte byplanlæggerne i det forrige århundrede en del problemer med hensyn til ud- og tilbygninger, idet pladsen i bygningen allerede efter to år blev for trang til alle nødvendige kontorer.

Allerede efter nogle få år blev der til- og ombygget på rådhuset. I 1928 opførtes byhuset i Brachenfelder Straße nr. 1 til 3 efter udkast af byråd Carl Lembke, og arkitekt Fritz Hainsen skabte i 1930'erne en tilbygning til rådhuset, som skulle rumme folkeregisteret. I 1983 blev den gamle rådhusbygning fredet, og i 1984 blev det nye rådhus indviet, som blev bygget efter udkast af arkitekterne Dissing + Weitling fra København. Sammen med rådhuset blev der i 1900 grundlagt et hyggeligt rådhuskælder-restaurant. Blandt indehaverne var der kendte navne som Kempinski. Men restaurantejerne skiftede hyppigt, fordi rådhuskælderen lå lidt afsides, og konkurrenterne rundt omkring Großflecken havde mere fordelagtige tilbud.

Gadenavnet „Fürstthof“ blev nævnt første gang i 1709. I gamle dokumenter finder man også betegnelserne „fürstlicher Hof“, Fürsten Hof, Försten Hof. Navnet opstod, fordi grovsmeden Joachim Först boede på hjørnet af Großflecken. Næsten lige så gammelt er huset Fürstthof 9. Det anses for

at være det ældste bevarede hus i Neumünster og blev restaureret i 1983. Allerede inden 1880 blev der som Fürstthof 29 bygget et typisk neumünsteransk hus med halvvalmet tag. Bygningen Fürstthof 23 blev bygget i 1883 og i 1960'erne brugt som „Theater am Fürstthof“ (teatret ved Fürstthof). Her har Claus Peymann været instruktør og skuespillere som Helmuth Lohner og Alexandra stod på den lille scene. I dag kan man på samme sted opleve kulturelle arrangementer på Café Olé. I nr. 8 har kunstnerhuset „Stadttöpferei“ (by-potteri) hjemme siden 1987. Her lever og arbejder keramik-kunstnere fra hele verden - altid i en måneds tid - som „Artist in Residence“. Deres atelier står åben for publikum, ligesom en keramik-samling af kendte kunstnere.

Den 11. marts 1874 blev der i Brachenfelder Straße lagt grundstenen til det senere „Holstenbrauerei“. Bygherre var Kommanditgesellschaft D.H. Hinselmann & Co., som havde drevet et lille bryggeri på Großflecken. Som første byggeafsnit havde man allerede i 1864 anlagt en køle-kælder, hvor man opbevarede is, som man om vinteren samlede på Svale-engene, og som så kunne køle ølfadene langt ind i sommeren. I den tid bryggeriet var i drift, havde man lavet mange til- og ombygninger. I 1922 kom huset i besiddelse af Holstenbrauerei. Allerede i 1898 blev der i bryggeriet i Brachenfelder Straße tappet det første øl

på flasker. I 1960 fyldte tappeanlæg 7000 flasker øl per time. I 1986 var Holstenbrauerei i stand til at tappe øl på 90 000 dåser i timen. Den 28. november 1986 blev ølhanen lukket. Holstenbrauerei forlod Neumünster. I 1993 lod en privat investor renovere og restaurere bygningskomplekset under ledelse af arkitekt Willem Hain. Lokalerne er udlejet til servicevirksomheder.

Herbert-Gerisch-stiftelsen skabte i Brachenfelder Straße en vellykket forbindelse mellem historisk arkitektur og samtidig kunst i et udstrakt parkanlæg ved Svale-floden. Villa Wachholtz blev bygget til papirfabrikant Paul Ströhmer i 1903. Den var et kunstens hus lige fra starten. Nolde kom her på besøg, fordi husets herre var en passioneret samler af samtidige kunstværker. Da han i 1925 solgte huset til sin fætter Karl Wachholtz, lod denne anlægge en landstedshave helt i stil med havekunst-reformen efter Harry Maasz. Hele ensemblet blev på indfølelse måde restaureret af Gerisch-stiftelsen. Ægteparret Brigitte og

Herbert Gerisch har allerede i flere år designet en skulptur-park, som inviterer besøgende på en kombineret natur- og kunstoplevelse. Løbende flytter nye og opsigtsvækkende værker fra international kendte kunstere til „Arkadien“.

Denne udendørs kunstsamling suppleres med skiftende udstillinger i Villa Wachholtz og Galerie Gerisch. På 400 kvm er der plads til præsentation af skulpturer, malerier, grafisk kunst og videokunst. Kulturinteresserede mødes i Villa Wachholtz til foredrag, diskussioner, oplæsninger og koncerter. Villaens bryllupsværrelse danner en stilfuld ramme omkring borgerlige vielser. Caféen Harry Maasz indbyder til en pause med kaffe og kage - om sommeren også ude på terrassen.

Åbningstider: on. til sø. kl. 11:00 til 18:00

fra april til september i weekenderne til kl. 19:00

Omvisninger: telefonisk tilmelding: 04321/55512-0 eller 29232.

www.gerisch-stiftung.de

Vejen fører fra Brachenfelder Straße over den ny anlagte Svale-park gennem Selckske park til Marienstraße. Langs Svale-floden snoer sig herfra og til Vicelin-kirken en perlerække af grønne pletter.

Marienstraße er et villakvarter i Neumünster som opstod i begyndelsen af det 20. århundred. Gadens anlæggelse og avancerede brolægning blev i 1897 finansieret med de 100 000 guldmærk, som var medgiften til brygger Detlev Hinselmanns kone Marie Harms, som gaden siden blev opkaldt efter. Hvem der fik lov til at bygge her, bestemte Detlev Hinselmann, som ejer af de tilsvarende marker her i byens østlige del. Arkitekt Hans Roß byggede en lille villa til ham (hus nr. 29). Det var ham der tegnede bygningerne nr. 22, 24, 26, 28, 30 og tofamilierhuset nr. 43 i det fremragende arkitektoniske ensemble mellem Brachenfelder og Fritz-Reuter-Straße. Alle nævnte huse er fredede.

Den 20. april 1912 indviedes den imponerende bygning i Parkstraße. Bygningsinspektør Reese besluttede sig for en halbygning, som i sin grundplan ligner Wilhelm-Tanck-skolen på hjørnet mellem Färber- og Luisenstraße. Byen havde i første omgang udført borer på den forhenværende „Hinselmannsche Wiese [eng] For at finde ud af, om den fugtige svaledal overhovedet var egnet som byggegrund. Man havde ikke givet tilladelse til Ansgar-kirkens bygning på dette sted. KlausKlaus-Groth-Schule var i begyndelsen et pibegymnasium som i folkemunde blev kaldt „nonnekloster“. Siden 1973 er det en gymnasieskole for både drenge og piger. Den blev flere gange forandret med til- og ombygninger.

Den blev flere gange forandret med til- og ombygninger.

30 Theodor-Litt-Skole

Skolen blev bygget på den grund hvor Cristiansfabrikken havde stået før i tiden. Klædemageren J.O. Meßtorff havde bygget, og kong Christian den VIII. navngivet den. I 1889 brændte den ned, men blev genopbygget. I 1930 blev den revet ned. Skolebygningen blev opført til tekstil- og ingeniørskolen Neumünster i 1953 med finansiel støtte fra Mc-Cloy-fonden, et amerikansk genopbygningsprogram. Det er efterkrigsmodernismens første betydningsfulde bygning efter tegninger af arkitekterne prof. G.Nissen og C.-F. Fischer fra Hamborg. I dag har Theodor-Litt-Schule med det regionale uddannelsescenter Neumünster hjemme i bygningen.

Foran huset står en plastik af billedhugger Brüll fra 1966. De hvælvede metalplader minder om buede sejl i vinden. Will Brüll (1922) skabte den til klædefabrikken „Maris“ i Justus-von-Liebig- Straße. Efter virksomheden lukkede, fandt stålskulpturen en ny plads i Parkstraße. Den fanger både lys og luft og supplerer bygningens arkitektur på en behagelig måde.

31 Den „gamle“ lokale sygesikring

På grundlag af de første udkast af Hans Roß blev nybygningen i 1925 udført efter tegninger af Fritz Hainsen (1891-1951). Bauhaus-arkitekturens indflydelse har sat sit præg på den to-etagers murstensbygning

med ovenlys i ekspeditionslokalet. Et relief over indgangsdøren af billedhugger Isenbeck, Berlin, og et glasmosaik på indersiden af haldøren pryder bygningen. „Ortskrankenkasse“ blev slemt bombeskadet på nordvæggen under anden verdenskrig. Herefter blev der på øvre etage tilbygget en toetagers indgangshal. Ved den sidste renovering i 1999 kunne man tilpasse loftet ved hjælp af en ny konstruktion til dens oprindelige form. I dag har indretningen af Neumünster's ældste apotek, „Einhorn-Apotheke“ (enhjørning-apotek) hjemme i det forhenværende ekspeditions-lokale. Apoteket lå på Großflecken, men blev revet ned. Indretningen er udført i mahogni i biedermeierstil og er et minde fra gamle dage.

32 Ansgarkirke

I 1913 indviede man på Christianstraße den anden evangeliske kirke i Neumünster. Lige fra den byplanmæssige bestemmelse til mindste detalje har arkitekt Hans Roß sat sit præg på bygningen. Folk i Neumünster havde ønsket sig en kirke, som udstrålede mere varme end Vicelin-kirken, hvis nybygning var holdt i en klassicistisk, protestantisk kølig stil. Derfor blev denne borger-kirke opført i en mere overdådig stil. Hårdt ramt af bomber i november 1944 brændte Ansharkirche helt ud og blev genopbygget i enklere stil af arkitekt Fritz Hain, som også havde medvirket ved dens nybygning. Den 25. februar 1951 blev den indviet. Det oprindelige kobber-tårn kunne til den tid ikke genoprettes, det buede tag over loggiaen ved indgangen blev udført i en enklere form og den elliptisk formede hvælving i kirkens indre blev af statiske hensyn forhøjet parabolisk. Alterområdet blev omformet af arkitekt Friedrich W. Hain i 1994.

Udsmykningerne på bygningens ydre blev bevaret. Kunstværkerne i bygningens indre er: åbenbarings-alteret af Otto Flath. Segeberg (1951), die syv farvebilleder i glasbyggesten „Jesu Kristi fødsel - Bjergprædikanten - Nadver - Kors og opstandelse - Dåben - Den helbredende Kristus - Pinse“ af Illo von Rauch-Wittlich, Berlin (1994) og bronzeskulpturen „Ansgar, Nordens Apostel“ af Manfred Sihle-Wissel, Brammer (1997).

www.anscharkirche.de

33 Sparekasse sydholsten

Med indvielsen af sparekasse-centralen den 25. September 1996 kom en lang om-, til- og nybygnings-historie til dens afslutning. Gennem det byplanlægningsmæssige udkast af arkitekterne Wuttke + Kekeritz, Hain + Sye har bygningen med dens hjørneløsning og de mørke murssten fået sit eget særpræg. Kuhbergs rummelighed mellem Gänsemarkt og banegårdspladsen skulle indskrænkes mindst muligt af bygningen ved udmundingen af Kieler Straße.

„Sparkass Südholstein“ er pengeinstituttet med den længste tradition i Neumünster. 12 modige borgere grundlagde i 1832 en „Spar- und Leihkasse“ (spare- og lånekasse). I begyndelsen kasserede apotekeren Jahn hver lørdag sparepengene i Einhorn-Apotheke på Großflecken 40, senere flyttede „bankinstituttet“ ind i et lille hus på Großflecken 25. Det indtjente overskud uddeltes til almennyttige formål. Efter at Neumünster i 1870 havde fået stadsret overtog byen sparekassen i 1883.

I 1886 flyttede den daværende Stadtparkasse Neumünster til Caspar-von-Saldern-huset og blev i 1911 flyttet til en ny bygning i Christianstraße. Det blev revet ned da man byggede Parkcentret. Forretningen voksede og derfor besluttede byen i 1932 at oprette en ny bygning til pengeinstituttet på Kuhberg 9. På grund af sin storslåethed og modernitet blev det til et omstridt bygningsprojekt.

Efter anden verdenskrig, hvor bygningen blev stærkt beskadiget, blev den forandret og udvidet under flere ombygninger. Gennem fusion med „Kreissparkasse Südholstein“ blev „Stadtparkasse Neumünster“ i 2005 til „Sparkasse Südholstein“. Til dens forretningsregion hører ud over Neumünster også amterne Kreis Segeberg og Pinneberg som grænser helt op til Hamburg.

34 Kuhberg

Kuhberg er en af de ældste gader i Neumünster. I gamle dage samlede man her køerne før de blev sat på græs i „Fleckensmoor“ (flækkemoose), som i vore dage er „Stadtspark“ (byparken). En hyrde-hytte, som befandt sig i nærheden af „Gänsemarkt“, bekræfter denne tydning af gadenavnet. I 1762 havde Flecken købt mosen af regeringen for 1900 daler. Det var et stort område, som strakte sig fra Stover til Wasbeker Straße. Helt op til 1900-tallet blev kvæget drevet hjem fra Fleckensmoor. Med banegårdens opretning strømmede folk fra landet til byen, for at ordne deres indkøb, og forretningsfolk kom til Neumünster - det medførte, at Kuhberg blev til hovedstrøg. Forfatteren Hans Fallada, som boede i Neumünster i 1928/29, skildrede Kuhberg som „Broadway“, hvor de fineste og mest velassorterede specialforretninger stod hus om hus med deres indbydende vinduesudstillinger. I mellemtiden blev trafikføringen gennem Kuhberg ændret flere gange.

35 Kieler Brücke

Neumünsters beliggenhed midt i Holsten gjorde at den allerede i tidligste tider var trafikknudepunkt. Hestekøretøjer, diligencer og studedrift krydsede Großflecken. En naturlig forhindring for denne trafik var vadestedet ved Kieler Brücke (kieler broen). I begyndelsen førte en træbro over Svale-floden. Fra 1830 af blev der på foranledning af den danske konge Frederik VI. bygget på kunstvejen mellem Altona og Kiel. I den sammenhæng blev der også anlagt en befæstet vej over Großflecken. Træbroen blev erstattet med en stenbro. Med den stigen-

de trafik blev Kieler Brücke udvidet flere gange i løbet af de forgangne halvtreds år, sidste gang i 1989 i sammenhæng med nyanlægningen af Großflecken. Ved denne lejlighed blev en bue af den gamle Svalebros frilagt, som man i dag kan betragte gennem en skakt ved iscaféen overfor dammen. På den kan man se kong Frederik VI. initialer og årstallet 1834. I dette år var den første befæstede gade gennem Holsten blevet færdig.

36 Klosterøen

- 1498 begynder klosterøens historie. Hertug Frederik indrettede et nonnekloster i et sving af Svale-floden, som stadig kan kendes som grøft. Under hensyn til de forarmede nonner blev klosteret opløst efter Reformationen i 1566.
- 1566 På grunden stod følgende bygninger: kirken, det lange hus, det lille hus, kancelliet, værk-huset, et værtshus, køkkenet med kælder og porthuset. Hertug Adolf lod sin besiddelse ombygge til et hertugeligt og senere til fyrsteligt hus.

- 1570 til 1647 residerede forskellige medlemmer af slægten her.
- 1647 til 1652 boede Generalvagtimester Hans Rantzau i det fyrstelige hus. Derefter blev det til amtmandens sæde, hvor man også anbragte fanger.
- 1729 blev det omdannet til tugt- og galehus. Fangerne sad ved rokken og spandt garn.
- 1760 indrettedes den første klædefabrik „Privilegierte Wollzeug-fabrique“ (privilegeret uldtøj-fabrik).
- 1819 blev tugthuset flyttet til Glückstadt og klosterbygningerne blev delvist revet ned.
- 1824 opstillede klædefabrikkerne Renck & Meßtorff den første dampmaskine.
- 1827 brændte hovedparten af fabrikken ned. Der opstod en moderne nybygning.
- 1896 solgte Rencks klosterområdet til kromgarveriet Brüning. Efter dens konkurs deltes firmaet Weinknecht (skind og klude) og trikotagefabrikken Wehrenpfennig & Brügggen om arealet.
- 1915 købte byen klosterøen.
- 1933 blev de sidste klosterbygninger revet ned.
- 1938 blev der på området oprettet et museum for germansk folkedragt „Museum für Germanische Trachtenkunde“.
- 1945 i april ødelagte bomber museet.
- 1960 indviede overborgmester Walther Lehmkuhl klosterøen i sin nye udformning.

37 Villa Köster

Tekstilkøbmanden Friedrich Hansen lod i 1902 villaen bygge på parkgrunden efter udkast af arkitekterne Lundt & Kallmorgen fra Hamborg (som også står bag Thalia-Theaterbygningen i Hamborg). Den markante bygning er stadigvæk en af de mest storslåede villaer i byen. Det vanskelige Arbejde blev udført af håndværkere fra Neumünster, som arbejdede for firmaet Pries, der i mellemtiden ejedes af den unge arkitekt Hans Roß, som ledede opførelsen af huset. Senere købte lederfabrikanten Emil Köster villaen. I dag er huset i privateje.

I anledning af stadfæstelsen af byens købstadsrettigheder i 1870 skænkede Klædefabrikanten Hans Lorenz Renck sin park til byen Neumünster. Klædemagerfamilien Renck havde siden det 17. århundrede opbygget en anseelig formue og havde stiftet talrige legater til understøttelse af trængende borgere i byen. Efter den sidste arving gav afkald på ejerskab af parken, åbnede man den 12. marts 1921 smedejernsportene. Den arbejdende befolkning skulle have lov til at komme væk fra byens støj og larm ved at spadserere på „velplejede veje“ i det dejlige anlæg.

Indkørslen til Holstenstraße fra Großfleckens side blev i 1891 flankeret af to imponerende huse med hjørnetårne i „Gründerzeit“-stil. Arkitekt Magnus Schlichting havde tegnet dem og understregede dermed byens selvbevidsthed i dens økonomiske fremgangstid ved århundredskiftet. Allerede efter første verdenskrig var „løgkuppel“ blevet til et stilistisk skræmmeord. Den sydlige bygning blev i 1936 ombygget af arkitekt Fritz Hainsen på klædehus-indehaveren Otto Bargs vejne. Tårnets kuppel blev

strammet i klassicistisk stil, stuk-ornamenterne blev fjernet og facaden fik et grå-grønligt puds i kradseteknik. Holstenstraße var helt til Peterstraße en paradevej for arkitekten Magnus Schlichting.

Det kejserlige posthus på Großfleckens blev indviet den 1. oktober 1886. Tolv Post- og telegraffunktionærer og 28 underordnede stillede op i galauniform til indvielsen. Bygningen i den repræsentative nordtyske „murstensgotik“ var et af 2000 Posthuse, som blev opført i generalpostmester von Stephans embedsperiode. En firkantet platform på taget var udgangspunkt til telefonnettet, som i første omgang startede med 25 deltagere i 1888. I 1986 flyttede posthuset til en ny

bygning i Friedrichstraße og den 15. oktober 1989 åbnede „Alte-Post-Passage“ med specialforretninger og restauranter i den historiske posthusbygning.

Turistbrochuren om Neumünster med mange nyttige informationer fås i turistinformationen.

Impressum:

Udgiver: Stadt Neumünster
 overborgmesteren
 Grafisk udformning:
 Uwe Faerber, www.faeerberdesign.de
 Redaktion: Arne Lewandowski
 Tekster: Marianne Dwers, Friedrich W. Hain
 Fotografier:
 Titel: Stadt Neumünster
 Uwe Faerber, www.faeerberdesign.de
 Side 2: Michael Keller
 Side 7: Peter Vogel (Luftfoto)
 Side 10: Arne Lewandowski (ECE)
 Side 22: Heike Rohweder
 Side 24: Marianne Obst, Claus Friede
 Side 29: Janin-Susann Stolten
 2. oplag 1.000 6/2017
 Alle rettigheder er forbeholdt og indholdet må hverken helt eller delvist reproducere, kopieres og gøres tilgængelig i elektronisk form, fx på Internet, ændres, distribueres og oversættes uden tilladelse af ophavs-haveren.

Gerisch Skulpturenpark

Herbert Gerisch-Stiftung inviterer besøgende til et spændende møde mellem samtidskunst og historisk arkitektur samt havelandskab. En Rundgang i det afvekslingsrige parkanlæg fører gennem et århundrede af varierende natur- og idyllopfattelser: fra de florale ornamenter i Jugendstil, som udsmykker Villa Wachholtz, over villaens historiske, fredede naturhave til de kunstneriske modsvar fra vores tid i skulpturparken. En Museumsshop og Harry Maasz-Caféen inviterer til at slappe af og nyde en lille pause. Stiftelsen organiserer regelmæssigt store udstillinger af international samtidskunst. Hertil kommer tilbageblik på kunsten i det udgående 19. århundrede og klassisk modernisme. Det kulturelle tilbud udvides yderligere med oplæsninger, specielle rundvisninger og endda koncerter såvel som en museumspædagogisk afdeling med workshops og kurser for alle aldersklasser. Hermed udmærker Herbert Gerisch-Stiftung sig som et enestående kunst- og kultursted i Slesvig-Holsten.

Herbert Gerisch-Stiftung

Brachenfelder Straße 69
24536 Neumünster

Telefon +49 (0)4321/55512-0

www.gerisch-stiftung.de

Fotos: Marianne Obst

TUCH+TECHNIK
TEXTILMUSEUM
NEUMUENSTER

■ hver søndag kl. 14 offentlig
rundvisning i vores
permanente udstilling

■ interaktive stationer
til børn og voksne

■ workshops: Spinde og væve

■ undervisningstilbud til
Skoleklasser

■ familie- og
virksomhedsfester

Åbningstider
ti. til fr. kl. 9-17
lø. og sø. kl. 10-17
mandag: lukket

Museum Tuch + Technik
Kleinflecken 1
24534 Neumünster
www.tuch-und-technik.de

